

ПРО ОКРЕМІ ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ АДВОКАТСЬКОЇ МОНОПОЛІЇ

Крикун В. В.

доктор юридичних наук, професор, проректор
Одеського державного університету внутрішніх справ
ORCID ID: 0000-0003-1089-555X

Анотація. Стаття присвячена дослідженню окремих питань явища адвокатської монополії. Зроблено висновки про те, що після доповнення Конституції України ст. 131², яка передбачає, що виключно адвокат здійснює представництво іншої особи в суді, а також захист від кримінального обвинувачення, крім окремих винятків щодо представництва в суді малолітніх чи неповнолітніх осіб та осіб, які визнані судом недієздатними чи дієздатність яких обмежена, склалася ситуація, яку можна охарактеризувати як адвокатська монополія.

У стані адвокатської монополії зменшуються, обмежуються можливості громадян щодо вільного вибору захисника у кримінальному провадженні, представника в суді тільки з числа адвокатів з причин доступності оплати послуг адвокатів.

Право захисту у кримінальному провадженні, представництво у суді крім адвокатів необхідно надати іншим фахівцям у галузі права, які за законом мають право на надання професійної правничої допомоги, щоб громадяни мали можливість обрати серед декількох категорій правників.

Відповідно наявну проблему доступу громадян до правосуддя у зв'язку розміром оплати праці адвокатів необхідно вирішувати шляхом усунення проблеми монополізації адвокатури та надання можливості залучення інших фахівців у галузі права для виконання функцій захисту та представництва.

Ключові слова: Адвокатська монополія, захисник, адвокат, захист, представництво, право на захист, правова допомога, юридична допомога, професійна правничка допомога.

Krykun V. V. ON CERTAIN PROBLEM ISSUES OF THE ADVOCATE MONOPOLY

Abstract. The article is devoted to the study of certain issues of the attorney monopoly phenomenon. Conclusions were made that after the addition of the Constitution of Ukraine, Art. 131², which stipulates that only a lawyer represents another person in court, as well as defense against criminal charges, except for certain exceptions regarding the representation in court of minors or minors and persons recognized by the court as incompetent or whose legal capacity is limited, a situation has arisen, which can be characterized as a lawyer's monopoly.

In the state of attorney's monopoly, the opportunities of citizens to freely choose a defense attorney in criminal proceedings, a representative in court only from the number of attorneys are reduced and limited due to the availability of payment for attorneys' services.

The right to defense in criminal proceedings, representation in court, in addition to lawyers, must be provided to other legal specialists who are legally entitled to professional legal assistance, so that citizens have the opportunity to choose among several categories of lawyers.

Accordingly, the existing problem of citizens' access to justice in connection with the amount of remuneration of lawyers must be solved by eliminating the problem of monopolization of the legal profession and providing the opportunity to attract other specialists in the field of law to perform the functions of protection and representation.

Key words: Attorney monopoly, defender, attorney, defense, representation, right to defense, legal aid, legal aid, professional legal aid.

Актуальність проблеми. Протягом декількох останніх років адвокатура України зазнає подальшого реформування одночасно з реформуванням інших напрямів правової діяльності держави. Здійснюється це з метою покращання рівня наданих правових послуг клієнтам, що наближає правову систему України до європейських стандартів. Разом з тим вказане реформування має складний характер,

постійно виникають дискусії серед науковців та практичних працівників щодо доцільності тих чи інших змін, введені зміни законодавства критично оцінюються з точки зору їх ефективності. Однією з новел, яка суттєво вплинула на подальший правовий статус адвокатури є внесення змін до законодавства, внаслідок яких науковці та практики почали говорити про запровадження такого право-

вого стану як адвокатська монополія. Вказане питання має велике практичне значення саме для всіх громадян, особливо тих, хто не має достатніх фінансових можливостей для отримання професійної правничої допомоги, питання пов'язане з реальною можливістю отримання вказаної допомоги, можливістю захистити свої права, тобто з доступністю правосуддя. Відповідно питання адвокатської монополії стосується практично кожного громадянина.

Аналіз наукових досліджень та публікацій. Питаннями дослідження окремих питань адвокатської монополії в різні періоди займалися такі науковці як Н. Бакаянова, Н. Береза, Д. Брага, А. Войнарович, В. Гвозд'їй, Т. Демчина, В. Заборовський, О. Куликов, Р. Ляшенко, С. Мамчур, В. Нор, О. Поченюк, Я. Радченко, Д. Стихун, Є. Строга, Я. Чехівський, О. Шандула, В. Яворська та багато інших. Однак на наш погляд вказана проблема не вирішена та не внесено відповідних змін до Конституції, Законів України, що порушує право громадян на доступ до правосуддя.

Метою дослідження виступає вивчення окремих питань адвокатської монополії, визначення напрямів покращання можливості отримання громадянами доступної професійної правничої допомоги, можливістю захистити свої права та інтереси, тобто покращання доступності правосуддя.

Виклад основного матеріалу. Можливість мати доступну правничу допомогу завжди свідчила про достатній розвиток правової системи тієї чи іншої держави. Діюча редакція ст. 59 Конституції України передбачає, що кожен має право на професійну правничу допомогу. У випадках, передбачених законом, ця допомога надається безоплатно. Кожен є вільним у виборі захисника своїх прав [1]. При цьому М. В. Корнієнко вказує, що відповідно до ч. 2 ст. 64 Конституції України, «в умовах воєнного або надзвичайного стану можуть установлюватися окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень. Не можуть бути обмежені права і свободи, передбачені статтями 24, 25, 27, 28, 29, 40, 47, 51, 52, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63 цієї Конституції» [2, с. 30]. Тобто права і свободи, передбачені ст. 59 Конституції, не

можуть бути обмежені. Однак право на професійну правничу допомогу в рамках діючого законодавства певною мірою обмежено так званою адвокатською монополією.

Насамперед необхідно вказати, що чинне законодавство не визначає поняття «адвокатська монополія». Про вказану монополію найбільш активно стали говорити після прийняття Закону України від 02.06.2016 року № 1401-VIII, яким до Конституції України додано ст. 131², яка передбачає, що для надання професійної правничої допомоги в Україні діє адвокатура. Незалежність адвокатури гарантується. Засади організації і діяльності адвокатури та здійснення адвокатської діяльності в Україні визначаються законом. Виключно адвокат здійснює представництво іншої особи в суді, а також захист від кримінального обвинувачення. Законом можуть бути визначені винятки щодо представництва в суді у трудових спорах, спорах щодо захисту соціальних прав, щодо виборів та референдумів, у малозначних спорах, а також стосовно представництва малолітніх чи неповнолітніх осіб та осіб, які визнані судом недієздатними чи дієздатність яких обмежена [3].

Оцінюючи вказані зміни до Конституції Н. М. Бакаянова констатує, що у світлі прийняття змін до Конституції стає очевидним запровадження в Україні адвокатської монополії на надання правової допомоги у судах. На прикладах інших країн Н. М. Бакаянова вказує, що запровадження виключного права адвокатів на здійснення захисту від обвинувачення та представництва в судах зумовлюється низкою обставин: зокрема, історично сформованими національними підходами до надання правової допомоги, станом адвокатури та системи надання безоплатної правової допомоги. Розширення адвокатської монополії, встановлення єдиних стандартів до діяльності захисників і представників є логічним етапом еволюції правової системи.

Н. М. Бакаянова зазначає, що безперечними перевагами адвокатської монополії є: 1) здійснення функцій захисту і представництва, надання правової допомоги суб'єктами (адвокатами), для яких виконання зазначених функцій (а не отримання прибутку) є основоположним завданням професійної діяльності

відповідно до закону; 2) незалежність адвокатури; 3) здійснення адвокатської діяльності на підставі встановлених законодавством і нормативними документами адвокатської спільноти правил і стандартів, серед яких обов'язок збереження адвокатської таємниці, підвищення кваліфікації, недопустимості конфлікту інтересів тощо; 4) наявність гарантій адвокатської діяльності – заборона на допит адвоката за обставинами, які стали йому відомі у зв'язку із здійсненням адвокатської діяльності; заборона на втручання в діяльність адвоката і перешкоджання адвокатській діяльності; особливий порядок кримінального провадження щодо адвокатів; особливий порядок притягнення адвокатів до дисциплінарної відповідальності; інші гарантії, передбачені законодавством України; 5) надання адвокатами безоплатної правової допомоги [4, с. 24-25, 139].

Однак ми не в повній мірі погоджуємося з Н. М. Бакаянвою в частині того, що при здійсненні адвокатами функцій захисту і представництва, наданні правової допомоги, виконання зазначених функцій не пов'язано з отриманням прибутку. В період здійснення вказаних функцій адвокатом він отримує прибуток за виконану роботу.

Цікавим є відверта констатація Ф. Веніславського, який зазначав, що вказані зміни в Конституцію 2016 року – результат лобістської діяльності адвокатської спільноти [5].

О. М. Коваль стверджує, що одним з наслідків реформи інституту адвокатури стала поява явища адвокатської монополії. Упроваджена з 2017 року до сьогодні монополія не була скасована повністю. Адвокатська монополія стосується виключного права ліцензованих адвокатів надавати юридичні послуги, такі як юридичні консультації та представництво в судах. Метою адвокатської монополії є забезпечення того, щоб юридичні послуги надавалися кваліфікованими фахівцями, які пройшли необхідну освіту, підготовку та пройшли іспит. Вона також спрямована на захист клієнтів, гарантуючи, що юридичні послуги надаються етично та з дотриманням найвищих стандартів професіоналізму.

Адвокатська монополія, як правило, встановлюється законом, нормативним актом або

рішенням суду в більшості країн. Наприклад, у Сполучених Штатах у кожному штаті є своя асоціація адвокатів, яка регулює допуск, поведінку та дисципліну адвокатів у цьому штаті. Надавати юридичні послуги та представляти інтереси клієнтів у судах мають право лише ліцензовані адвокати, які є членами колегії адвокатів. Хоча адвокатська монополія спрямована на захист інтересів клієнтів, вона загалом піддається критиці. Монополія обмежує конкуренцію та доступ до юридичних послуг, що може зробити юридичне представництво дорожчим і менш доступним для осіб, які не можуть дозволити собі послуги ліцензованого адвоката [6, с. 649].

В подальшому О. М. Коваль зазначає, що монополію адвокатів можна розглядати як позитивне так і негативне явище з кількох причин. По-перше, це обмежує доступ до юридичних послуг для фізичних осіб і компаній, які не можуть дозволити собі високі гонорари, що призводить до нерівного доступу до правосуддя, коли лише ті, хто має значні фінансові ресурси, можуть отримати якісне юридичне представництво. По-друге, контроль адвокатської асоціації за тим, хто може займатися адвокатською діяльністю, може перешкодити виходу на ринок інноваційних постачальників юридичних послуг. Це обмежує конкуренцію та може призвести до підвищення вартості юридичних послуг, що може ще більше загострити проблему доступу до правосуддя. Крім того, регулювання ринку єдиним великим об'єднанням може призвести до відсутності різноманітності в юридичній професії, оскільки може надаватися перевага кандидатам із певною освітою певного ВОЗ або приналежного до соціально-економічної групи. Нарешті, монополія адвокатів може створити культуру елітарності в юридичній професії, де лише ті, хто отримав певну юридичну освіту та підготовку, вважаються кваліфікованими для юридичної практики. Це може створити перешкоди для входу для талановитих осіб, які, можливо, отримали юридичні навички та знання нетрадиційними методами або ж в інших профільних ВОЗ. Тим самим виключити з ринку талановитих правників. Хоча монополію адвокатів можна розглядати як негативне явище в деяких аспек-

тах, є також аргументи, які свідчать про те, що вона має позитивні аспекти. Так, регулювання ринку професійною асоціацією може допомогти підтримувати єдині стандарти в юридичній професії. Суворі вимоги адвокатури до освіти та професійної підготовки до кандидатів можуть гарантувати, що юристи мають високий рівень знань і компетентності в галузі права, що забезпечить певний рівень впевненості для клієнтів. Монополія адвокатури може допомогти завадити некваліфікованим або неетичним особам займатися адвокатською діяльністю, що захистить громадськість від недобросовісних юристів, які можуть надавати шахрайські юридичні поради. Крім того, асоціація адвокатів може надати підтримку та рекомендації юристам протягом їхньої кар'єри, що включає надання можливостей для продовження освіти та спілкування з іншими фахівцями з права, що в результаті допоможе підтримувати високі стандарти в професії та сприяти розвитку досвіду в конкретних галузях права. Нарешті, монополія в адвокатурі може забезпечити певний рівень престижу та визнання для тих, хто має право займатися адвокатською практикою. Це може допомогти зберегти статус юридичної професії та залучити в цю сферу талановитих людей. Загалом, хоча монополія адвокатів має певні негативні наслідки, вона також має позитивні аспекти з точки зору підтримки професійних стандартів, захисту громадськості, надання підтримки адвокатам та сприяння престижу адвокатської професії [6, с. 650].

Д. Моїсеєнко в цілому не оцінив позитивно явище адвокатської монополії. Вчений дійшов висновку, що введення в Україні адвокатської монополії на представництво осіб у судах у цивільному, адміністративному, господарському судочинстві є, щонайменше, передчасним. Враховуючи матеріальний стан більшості населення України та незбалансованість певних правових норм, він констатує, що адвокатська монополія створює суттєві перешкоди для доступу матеріально незахищеної категорії громадян до правосуддя. При цьому Д. Моїсеєнко вважає, що допоки триватиме війна, внесення змін до Конституції України не є можливим [7, с. 247].

Представляє інтерес розгляд проблеми адвокатської монополії у кримінальному процесі. Так А. Ляш, В. Благодир вважають, що заборона на здійснення захисту підозрюваних і обвинувачених фахівцями в галузі права, а також близькими родичами обвинуваченого, засудженого, виправданого, його опікунами або піклувальниками, суттєво не вплине на якість захисту у судових стадіях кримінального процесу [8, с. 20].

З урахуванням сучасного розвитку технічних засобів отримання інформації, цікавою є думка Х. Бартон у праці «Монополія адвоката: що йде, а що залишається», який писав що комбінація комп'ютеризації, аутсорсингу та практики не-адвокатів радикально змінює ринок права з практики, яка зосереджується на індивідуальній погодинній роботі, що виконується для клієнтів, до практики набагато дешевших юридичних продуктів. Жодна монополія прогресу не спинить, хоча адвокатська корпорація не допустить змін регулювання. Однак якість надання правової допомоги дедалі виразніше залежить від комп'ютерних навичок, а значить, спроможності опрацювати якнайбільше правового матеріалу і якнайскоріше. Озброєні новітніми технологіями молоді позамонопольні правники можуть скласти юридичні висновки не гірше за адвокатів. Приміром, у системі Lex кожен студент юрфаку може знайти всі правові позиції Верховного Суду з певного питання та всі судові рішення, в яких на ті позиції є посилання, у два кліки. Для цього не треба не лише адвокатського свідоцтва, а й диплома юриста – лише аналітичні здібності і базові комп'ютерні навички [9].

Т. Демчина вважає, що встановлюючи виключне право (монополію) адвокатури на здійснення своїх повноважень у суді, держава у такий спосіб бере на себе обов'язок забезпечувати можливість ефективної реалізації конституційного права кожної особи на професійну правничу допомогу, встановленого статтями 59 та 131² Конституції України. Виключне право (монополія) адвокатів на здійснення функцій захисту та представництва в судах відповідає міжнародній практиці провідних держав світу та сприяє формуванню

правничої професії з єдиними стандартами й етичними правилами [10, с. 191].

Однак твердження Т. Демчиной про те, що виключне право (монополія) адвокатів на здійснення функцій захисту та представництва в судах відповідає міжнародній практиці провідних держав світу, є на нашу думку занадто узагальненим. Окремі держави Європейського Союзу надають іншим суб'єктам право на здійснення захисту та представництва. Так, позитивний досвід законодавчої діяльності має Федеративна Республіка Німеччина ст. 138 «Захисник» Кримінально-процесуального кодексу (далі – КПК) якої передбачає:

(1) Адвокати та викладачі права німецьких університетів у розумінні Рамкового закону про вищу освіту, які мають кваліфікацію до суддівської посади, можуть бути обрані захисниками.

(2) Інші особи можуть бути обрані лише за згодою суду. Якщо у справі про необхідний захист обрана особа не входить до числа осіб, які можуть бути призначені захисником, вона може бути допущена як вибірний захисник лише спільно з такою особою.

(3) Якщо свідки, приватні обвинувачі, спільні обвинувачі, уповноважені спільні обвинувачі та потерпілі сторони можуть використовувати адвоката як захисника або бути представленими ним, вони також можуть обрати інших осіб, зазначених там, відповідно до підпунктів 1 і 2 речення 1 [11].

Тобто за КПК Федеративної Республіки Німеччина можуть бути обрані захисниками адвокати та викладачі права німецьких університетів, інші особи можуть бути обрані лише за згодою суду. Таким чином за законодавством вказаної держави ЄС не визначено адвокатської монополії і це не вважається недоліком правової системи держави.

Враховуючи викладене, уявляється цікавим навести положення ст. 82 «Захисник обвинуваченого» КПК Республіки Польща, яка передбачає, що захисником може бути лише особа, уповноважена на захист відповідно до положень про систему адвокатури або Закону про юрисконсультів [12].

Частина 1 ст. 6 Закону Республіки Польща «Про юрисконсультів» передбачає, що надання правової допомоги юрисконсультом полягає,

зокрема, у наданні юридичних порад і консультацій, підготовці правових висновків, розробці проектів правових актів та виступі в органах і судах як представник або захисник [13].

Відповідно законодавство Республіки Польща допускає, що захист обвинуваченого здійснюють і адвокати, і юрисконсульты. Зазначене також свідчить про відсутність адвокатської монополії у Республіці Польща.

Але згідно ч. 1 ст. 45 КПК України захисником є адвокат, частина 2 вказаної статті передбачає, що захисником не може бути адвокат, відомості про якого не внесено до Єдиного реєстру адвокатів України або стосовно якого у Єдиному реєстрі адвокатів України містяться відомості про зупинення або припинення права на зайняття адвокатською діяльністю [14].

Можна також відмітити, що в рамках кримінального процесу, ч. 1 ст. 58 КПК України передбачає, що потерпілого у кримінальному провадженні може представляти представник – особа, яка у кримінальному провадженні має право бути захисником [14].

Тобто, згідно ст. ст. 45, 58 КПК України потерпілого у кримінальному провадженні може представляти представник, яким може бути лише адвокат, що також є наслідком адвокатської монополії.

А. А. Десятник проаналізував положення ч. 2 ст. 270 КУпАП, яка передбачає, що інтереси потерпілого може представляти представник – адвокат, інший фахівець у галузі права, який за законом має право на надання правової допомоги особисто чи за дорученням юридичної особи. За результатами А. А. Десятник запропонував, що вказаний підхід законодавця може бути використаний у кримінальному процесі України, а саме визначенні у КПК можливості участі як представника потерпілого крім адвоката також іншого фахівця у галузі права, який за законом має право на надання професійної правничої допомоги особисто чи за дорученням юридичної особи, що розширить можливості потерпілого обирати представника.

Також А. А. Десятник зазначив, що практика залучення як представників крім адвокатів – інших осіб, має місце в країнах Європейського Союзу. Так, згідно з § 73 КПК Австрійської Республіки, представники нада-

ють консультації та підтримку особам, які притягуються до відповідальності, потерпілим, приватним сторонам, приватним обвинувачам і субсидіарним обвинувачам. Якщо інше не передбачено цим законом, вони користуються процесуальними правами осіб, яких представляють. Представником може бути уповноважена особа, яка займається адвокатською діяльністю, установа захисту потерпілих, визнана відповідно до ст. 25, § 3 SPG, або інша відповідна особа.

Наведено приклад, що згідно п. (1) § 61 КПК Угорської Народної Республіки уповноважений представник або його законний представник може також діяти від імені потерпілої сторони, позивача та інших зацікавлених сторін – якщо цей закон не вимагає особистого процесуального обов'язку.

Пункт (3) § 61 вказаного КПК передбачає, що як уповноважений представник у кримінальному провадженні виступають: адвокат і юридична фірма; родичі потерпілої сторони, майнова зацікавлена сторона та інша зацікавлена сторона; працівник органу державного управління, іншого бюджетного органу чи господарської організації, інша нефізична особа з питань, пов'язаних з діяльністю його роботодавця; службовець органу місцевого самоврядування з питань, пов'язаних з діяльністю його роботодавця, та посадова особа, визначена нормативно-правовими актами органу місцевого самоврядування, якщо процедура за своїм змістом належить до сфери застосування у випадках, визначених положенням, у якому посадова особа уповноважена діяти; неприбуткова організація, створена для представництва інтересів потерпілих або окремих груп потерпілих; особа, уповноважена на це законом.

Враховуючи положення ч. 2 ст. 270 КУпАП, § 73 КПК Австрійської Республіки, § 61 КПК Угорської Народної Республіки, А. А. Десятник пропонує у КПК України передбачити можливість участі як представника потерпілого крім адвоката також

іншого фахівця у галузі права, який за законом має право на надання професійної правничої допомоги особисто чи за дорученням юридичної особи, що розширить можливості потерпілого обирати представника [15, с. 174-176]. Тобто пропонуються пропозиції щодо подолання адвокатської монополії.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Таким чином після доповнення Конституції України ст. 131², яка передбачає, що виключно адвокат здійснює представництво іншої особи в суді, а також захист від кримінального обвинувачення, крім окремих винятків щодо представництва в суді малолітніх чи неповнолітніх осіб та осіб, які визнані судом недієздатними чи дієздатність яких обмежена, склалася ситуація, яку можна охарактеризувати як адвокатська монополія.

У стані адвокатської монополії зменшуються, обмежуються можливості громадян щодо вільного вибору захисника у кримінальному провадженні, представника в суді тільки з числа адвокатів з причин доступності оплати послуг адвокатів.

Враховуючи думки вказаних вчених, а також досвід зазначених європейських країн, вважаємо, що право захисту у кримінальному провадженні, представництво у суді крім адвокатів необхідно надати іншим фахівцям у галузі права, які за законом мають право на надання професійної правничої допомоги, щоб громадяни мали можливість обрати серед декількох категорій правників.

Відповідно наявну проблему доступу громадян до правосуддя у зв'язку розміром оплати праці адвокатів необхідно вирішувати шляхом усунення проблеми монополізації адвокатури та надання можливості залучення інших фахівців у галузі права для виконання функцій захисту та представництва. Цей напрям потребує подальшого наукового дослідження та практичної реалізації шляхом внесення до законодавства відповідних змін та доповнень.

Література:

1. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#n1753> (дата звернення 07.07.2024).
2. Корнієнко М. В. Права людини в умовах воєнного стану: загальноправовий дискурс. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2022. № 1-2. URL: http://www.sulj.oduvs.od.ua/archive/2022/1-2/1-2_2022.pdf#page=27 (дата звернення: 07.07.2024).

3. Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя) : Закон України від 2 черв. 2016 р. № 1401-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1401-19#n99> (дата звернення: 11.07.2024).
4. Бакаянова Н. М. Функціональні та організаційні основи адвокатури України : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.10 / Націонал. ун-т. «Одеська юрид. Акад». Одеса, 2017. 487 с.
5. Велика Палата КСУ розглядає скасування адвокатської монополії, трансляція. URL: <https://sud.ua/ru/news/publication/152630-velika-palata-ksu-rozglyadaye-skasuvannya-advokatskoyi-monopoliiyi-translyatsiya> (дата звернення: 08.07.2024).
6. Коваль О. М. Деякі проблеми та перспективи реформування інституту адвокатури у Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 4. С. 647–651. URL: http://www.lsej.org.ua/4_2023/156.pdf (дата звернення: 07.07.2024).
7. Моїсеєнко Д. «Адвокатська монополія» та доступність правосуддя. *Науковий вісник ДДУВС*. 2022. Спеціальний випуск № 2. С. 244–249. URL: <https://visnik.dduvs.in.ua/wp-content/uploads/2023/04/S2/s-2-2022-244-249.pdf> (дата звернення: 08.07.2024).
8. Ляш А. О., Благодир В. С. Захисник як суб'єкт доказування в судових стадіях кримінального процесу. *Адвокат*. 2012. № 10. С. 19–21. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/adv_2012_10_5 (дата звернення 07.07.2024).
9. Адвокатська монополія: як це працює за кордоном. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/inshe-advokatska-monopoliya-yak-se-prasuye-za-kordonom.html> (дата звернення 07.07.2024).
10. Демчина Т. Ю. Організаційно-правові засади реалізації принципу незалежності адвокатури : дис. на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право» / Націон. Юрид. універ-т ім. Я.Мудрого. Харків, 2020. 254 с.
11. Кримінально-процесуальний кодекс Федеративної Республіки Німеччина. Gesetze-im-internet.de : веб-сайт. URL : https://www.gesetze-im-internet.de/stpo/_111j.html (дата звернення 07.07.2024).
12. Кримінально-процесуальний кодекс Республіки Польща. URL : <https://sip.lex.pl/akty-prawne/dzu-dziennik-ustaw/kodeks-posterowania-karnego-16798685#content> (дата звернення: 07.07.2024).
13. Закон Республіки Польща «Про юрисконсультів». URL : <https://sip.lex.pl/akty-prawne/dzu-dziennik-ustaw/radcowie-prawni-16790947> (дата звернення: 10.02.2024).
14. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення 10.07.2024).
15. Десятник А. А. Про окремі питання процесуального статусу потерпілого, у тому числі його права мати представника у кримінальному провадженні. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2024. № 2. С. 172–176. URL: <http://sulj.oduvs.od.ua/archive/2024/1/29.pdf> (дата звернення: 10.07.2024).

References:

1. Konstytutsiia Ukrainy : Zakon Ukrainy vid 28 cherv. 1996 r. № 254k/96 [Constitution of Ukraine: Law of Ukraine of June 28, 1996, No. 254k/96]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#n1753> (accessed 07.07.2024).
2. Korniienko, M. V. (2022). Prava liudyny v umovakh voiennoho stanu: zahalnopravovyi diskurs [Human rights under martial law: general legal discourse]. *Pivdenoukrainskyi pravnychiy chasopys – South Ukrainian Law Journal*. 1-2. Retrieved from http://www.sulj.oduvs.od.ua/archive/2022/1-2/1-2_2022.pdf#page=27 (accessed 07.07.2024).
3. Pro vnesennia zmin do Konstytutsii Ukrainy (shchodo pravosuiddia) : Zakon Ukrainy vid 2 cherv. 2016 r. № 1401-VIII [On Amendments to the Constitution of Ukraine (regarding justice): Law of Ukraine of June 2, 2016, 2016, No. 1401-VIII]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1401-19#n99> (accessed on July 11, 2024).
4. Bakayanova, N. M. (2017). Funktsionalni ta orhanizatsiini osnovy advokatury Ukrainy : dys. ... d-ra yuryd. nauk : 12.00.10 / Natsional. un-t. «Odeska yuryd. Akad». [Functional and organizational foundations of the Bar of Ukraine: Doctor of Laws dissertation: 12.00.10 / National Univ. Acad.]. Odessa, 487 с.
5. Velyka Palata KСУ rozghliadaie skasuvannya advokatskoi monopolii, translyatsiia [The Grand Chamber of the CCU is considering the abolition of the attorneys' monopoly, broadcast]. Retrieved from <https://sud.ua/ru/news/publication/152630-velika-palata-ksu-rozglyadaye-skasuvannya-advokatskoyi-monopoliiyi-translyatsiya> (accessed 08.07.2024).
6. Koval, O. (2023). Deiaki problemy ta perspektyvy reformuvannya instytutu advokatury u Ukraini [Some problems and prospects of reforming the Bar in Ukraine]. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal – Legal scientific electronic journal*. 4. 647–651. Retrieved from http://www.lsej.org.ua/4_2023/156.pdf (accessed 07.07.2024).
7. Moiseenko, D. (2022). «Advokatska monopoliiia» ta dostupnist pravosuiddia [“Attorneys' Monopoly” and Access to Justice]. *Naukovyi visnyk DDUVS – Scientific Bulletin DDUVS*. 2. 244–249. Retrieved from <https://visnik.dduvs.in.ua/wp-content/uploads/2023/04/S2/s-2-2022-244-249.pdf> (дата звернення: 08.07.2024).

8. Lyash, A.O., & Blahodyr, V.S. (2012). Zakhysnyk yak subiekt dokazuvannia v sudovykh stadiakh kryminalnoho protsesu [Defense counsel as a subject of proof in the judicial stages of criminal proceedings]. *Advokat – Advocate*. 10. 19–21. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/adv_2012_10_5 (accessed 07.07.2024).

9. Advokatska monopoliia: yak tse pratsiuie za kordonom [Attorneys' monopoly: how it works abroad]. Retrieved from <https://jur-gazeta.com/publications/practice/inshe/advokatska-monopoliya-yak-ce-pracyue-za-kordonom.html> (accessed 07.07.2024).

10. Demchyna, T. Y. (2020). Orhanizatsiino-pravovi zasady realizatsii pryntsypu nezalezhnosti advokatury : dys. na zdobuttia naukovooho stupenia doktora filosofii za spetsialnistiu 081 «Pravo» / Natsion. Yuryd. universytet im. Ya. Mudroho [Organizational and legal principles of realization of the principle of independence of the Bar: dissertation for the degree of Doctor of Philosophy in specialty 081 “Law” / National. National Law University named after Yaroslav the Wise]. Kharkiv, 254 c.

11. Kryminalno-protsesualnyi kodeks Federatyvnoi Respubliky Nimechchyna. Gesetze-im-internet.de : veb-sait [Code of Criminal Procedure of the Federal Republic of Germany. Gesetze-im-internet.de: website]. Retrieved from https://www.gesetze-im-internet.de/stpo/_111j.html (accessed 07.07.2024).

12. Kryminalno-protsesualnyi kodeks Respubliky Polshcha [Code of Criminal Procedure of the Republic of Poland]. Retrieved from <https://sip.lex.pl/akty-prawne/dzu-dziennik-ustaw/kodeks-postepowania-karnego-16798685#content> (accessed on 07.07.2024).

13. Zakon Respubliky Polshcha «Pro yuryskonsultiv» [Law of the Republic of Poland on Legal Advisers]. Retrieved from <https://sip.lex.pl/akty-prawne/dzu-dziennik-ustaw/radcowie-prawni-16790947> (accessed February 10, 2024).

14. Kryminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy : Zakon Ukrainy vid 13 kvit. 2012 r. № 4651-VI [Criminal Procedure Code of Ukraine: Law of Ukraine of April 13, 2012, No. 4651-VI. 2012, No. 4651-VI]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (accessed on July 10, 2024).

15. Desyatnyk, A.A. (2024). Pro okremi pytannia protsesualnoho statusu poterpiloho, u tomu chysli yoho prava maty predstavnyka u kryminalnomu provadzheni [On certain issues of the procedural status of the victim, including his right to have a representative in criminal proceedings]. *Pivdenoukrainskyi pravnychyi chasopys – South Ukrainian Law Journal*. 2. 172-176. Retrieved from <http://sulj.oduvs.od.ua/archive/2024/1/29.pdf> (accessed July 10, 2024).